

Emelt érettségi témakörök 2022. 8. tétel

- a) Témakör: Művek a magyar irodalomból, választható szerzők
- b) Téma: **Móricz Zsigmond**
- c) 11. Tétel: Prózapoeitkai újítások Móricz Zsigmond *Az Isten háta mögött* című regényében

Idézetek:

<p>Ady Endre: Ruth és Delila</p> <p>https://epa.oszk.hu/00000/00022/00021/00449.htm</p> <p>Száz alakban, százképpen látlak, Látlak Ruthnak és Delilának, Látlak mindenkinek.</p> <p>Látlak szelidnek, látlak szépnek, Csunyáságnak, gyönyörűségnek, Látlak mindenkinek.</p> <p>Látlak keserűnek, gonosznak, Tisztának és vériszaposnak, Látlak mindenkinek.</p>	<p>Látlak darabosnak, egésznek, Csóknak, savónak, sónak, méznek, Látlak mindenkinek.</p> <p>Látlak angyalnak és ördögnek, Dicső valónak, tunya döngnek, Látlak mindenkinek.</p> <p>Látlak életnek és halálnak, Tornak, gyásznak, áldásnak, bának, Látlak mindenkinek.</p> <p>Száz alakban, százképpen látlak, Látlak Ruthnak és Delilának, Látlak mindenkinek.</p>
--	--

„Ez a részlete a regény legnagyobb eredménye, mert Móricz valóban meg tudta oldani nyolc alak együttesét, állandóan egymásba fonódó beszélgetésének és érzelmeik hullámzásának az ábrázolását úgy, hogy közben mindegyik alakban egy-egy kis magándráma játszódik le” (Nagy Péter: Móricz Zsigmond, Bp., Szépirodalmi, p. 111.)

„Az Isten háta mögöttben nemcsak Laci, de az asszony és az albíró is valamilyen formában leszámol illúzióival. Ami hármójukat rokonítja, „idegen” voltakon túl (persze idegenségük, elkívánczolásuk környezetükből különféle módokon manifesztálódik: a tanítóné dölyfös nagyravágyásában, az albíró a „tisza szellemi társaság” levegőjére való áhítozásában, „valami tiszta és finom érzés” utáni vágyakozásában, Laci „éterbe”, „tisztultabb régióba” kívánczolásában), az az „elveszett illúziók”-képzete. Hiszen az asszony is úgy érzi, „vége a regénynek”, most már nem várhat semmit az élettől, különösen szerelmet nem, mert „egy teljesen megvénült asszonyarc mered rá a tükörből”. (Utasi Anikó: Az Isten háta mögött in. Híd, 1998. p. 442.)

Életútja:

- 1879. Tiszacsécse- 1942. Budapest
- Szülei: apja, Móricz Bálint földműves, anyja, Pallagi Erzsébet református lelkészcsalád leszármazottja. Apja előbb jómódú, majd tönkremegy (Prügy)
- Tanulmányok: 1890-től debreceni református kollégium, 1894-től Sárospatak, 1897-től Kisújszállás, érettségi. 1899-1900: református teológia, jog Debrecenben, később Pesten bölcsészetet, jogot is tanul, de diplomát nem szerez.
- 1905-ben házasságot kötött Holics Eugéniával (Janka). 1926-ban házasságot kötött Simonyi Mária színésznővel.
- A Tanácsköztársaság kommunista elveivel egyetértett, de diktatórikus módszereivel nem. A kommün bukása után zaklatták, kizárták a Kisfaludy Társaságból, írásait egy ideig csak a *Nyugat* és az *Est*-lapok közölték, színdarabjait nem játszották. (Leányfalu)
- 1929. december és 1933. február között Babitscsal közösen szerkesztette a Nyugatot; Móriczé volt a prózarovat.
- 1936-ban megismerkedett Littkei Erzsébettel (Csibe), több írásának modelljével. 1937-ben felbomlott házassága, Leányfalura költözött.

Írásművészetének alapmotívumai

- 1903-06 között öt alkalommal vett részt népköltési gyűjtőúton Szatmár megyében; meséket, dalokat gyűjtött, a közben szerzett társadalmi tapasztalatok nagy hatással voltak írói fejlődésére: 1908-ban megjelent *Erdő-mező világa* című állatmesegyűjteménye
- Az 1908-ban, a *Nyugaton* megjelenő, klasszikus felépítésű novellája, a *Hét krajcár* hozza meg számára a sikert és elismertséget.

A móriczi szereplőábrázolás sajátosságai

- A vágyak, energiák és törekvések csak az ösztönök szintjén vezetődnek le.
- Hagyomány: értékörző és megtartó erő, valamint fogság: lehetetlenné teszi a változást, a szereplők helyzetük foglyai
- Stílusa és emberképe: a naturalizmus
- Újszerűség: Móricz szakít a XIX. századi konvenciókkal, a kisváros nem a nyugalom, a derű és a harmónia színhelye, bemutatja a röghöz kötöttséget, az erkölcsi romlást, a lelki nyomort, a társadalmi és nemzeti széttagoltságot.
- Önéletrajzi elem: a sárospataki iskolaévek megaláztatásait kelti életre Veres Laci és a tanárok ábrázolásában

A regény alapvető jellemzői:

- Keletkezése: 1911.
- Téma: Veres Pál idősödő tanító és feleségének története – vajon megcsalja-e az asszony?
- Helyszín: Felvidék, Ilosva (kisváros) – Janka, M. első felesége oda való, 1910-ben többször voltak ott
- Időkeret: két nap eseményeit meséli el – fegyelmeztet időszerkezet
- Szerkezete: több cselekményszál fut párhuzamosan Alaphelyzet: Veres tanító mindenhol keresi fiatal feleségét, hogy bemutassa az újonnan érkezett káplánnak. Megismerjük a szereplőket és a kisvárosi tipikus helyszíneket (utca, vendéglő)
- Konfliktus: A tanítóéknál rendezett vacsorán részt vesz Laci is, a tanító érettségire készülő unokaöccse. Aki csak látja, szemétt vet az érett, szemrevaló és „sajátságos” stílusú fiatalasszonyra (Laci, káplán).
- Bonyodalom:
- Lacit feldűlják a néne iránti érzése és nekiindul az ilosvai éjszakának.
- A káplán annyira berűg, hogy nem tud hazamenni. A tanító részegen fekszik az asztal alatt. A tanítóné rájön, hogy ha ő nem teszi a káplánt ágyba, ő is az asztal alatt fog aludni. Leesik a ruhájáról két gomb.
- Kibontakozás: Laci éjszakai kiruccanására fény derül a gimnáziumban, ki akarják csapni. A tanító az albírótól kér segítséget, akit meghív magukhoz – az albíró kishíján elcsavarja Veres Pál feleségének fejét.
- Tetőpont: A nevezetes estén minden szereplő magára hagyja a tanítót és a feleségét, aki álmatlan éjszakáján forr a kielégítetlen nemi vágytól. Még Lacihoz is átmenne, hogy férfit öleljen, de az éppen a prostituáltaknál jár.
- Megoldás: Az albíró a közjegyzőnél keres vigaszt aznap este, amikor is a közjegyző rajtakapja őket. A feleségét megöli, az albíró pedig alsónadrágban magrik az ablakon. Ezt megtudva a tanítóné is kiveti magát az ablakon, de ő csak „seggre esik”, baja nem lesz. Az élet megy tovább.

Szereplők:Veres Pál - tanító

- Ilosva polgáraival barátságos, érdeklődik irántuk (jóban van pl. a zsidó fuvarossal)
- nem végzi jól a munkáját – sem lelkesen, sem szakszerűen – bevallja: már nem tudna pedagógiából levizsgázni, nem tudja megfegyvelmezni a gyerekeket
- a polgármester az ő ellensége, rivalizál vele: nem tudja elviselni, hogy egy tót ember felette álljon, másrészt megvan a véleménye piszkos ügyeire
- ő maga sem csak a tanítóságból él, az csak a társadalmi presztízis, hanem a szövetkezetből
- valójában összeillenek a feleségével – vidámak, nyitottak, barátságosak, szókimondók, érdekemberek
- ugyanakkor nincs rendben a szerelmi életük, ez és a kölcsönös meg nem elégedés konfliktust szül – mindketten felteszik maguknak, s végül nyíltan egymásnak is a kérdést: miért házasodtunk össze?
- ugyanakkor szavak szintjén (dől belőle a szó) a megelégedett kispolgár retorikáját alkalmazza – a kis dolgok örömei, házi boldogság, kedvesség, a konfliktusok kerülése, italozás

Felesége

- cinikus, a szellemesség határát súroló, magabiztosan őszinte „sajátságos” beszédstílusa a regény tetőpontjának közeledtével kérlelhetetlen őszinteségbe csap át (a szomszéd kislány érkezése és az öreg evangélikus lelkész „imádom magát” kijelentése után)
- addig érzi elemében magát, amíg hódíthat, amikor tettekre kellene váltani csábító ösztönét, összeomlik
- névtelen, akár csak az albíró – nem alakul ki kötődés az olvasó és közte, pedig egészen belülről láttatja az író a gondolatait, érzéseit, testi funkcióit

Veres Laci - a tanító öccse

- Móricz sárospataki diákeveit meglevenítő figura
- megalázottságában is ő az egyik leginkább pozitív szereplő, feltehetően az író alteregója, szöcsöve
- tisztán áll a világ előtt, nem érzi jól magát sem a dorbézó diáktársakkal, sem az alkoholizáló, vendégeskedő, a házasságtörés lehetőségének kialakításában maga is vétkes nagybácsi társaságában
- érzékileg vonzódik nagynénjéhez, de végül egy prostitúttal veszíti el szüzességét – majd kiábrándul

Dvihally - Veres kollégája: karót nyelv tanító

Dvihallyné, Toncsi: idegileg kimerült ötgerekes tanítónő, aki a cselédekkel való harc és a szoptatás áldozata (féltékeny)

Albíró:

- kiélt, kiábrándult, luciferi alak – mindenből, mindennek a reprezentációjából és paródiájából is kiábrándult, mégis eldönti, hogy övé lesz a tanítóné
- amiben a tanítóné nem férjére hasonlít (jókedvre, barátságosságra, nyitottságra, lumplásra való hajlam, őszinteség), abban rá hasonlít: már-már szellemes cinizmus, „külső szemlélő” nézőpont
- próbálkozása már-már morbid módon komikus véget ér – Laci rájuk nyitja az ajtót
- felkorbácsolt nemi vágytól hajtva a közjegyzőnéhez megy, akinél a görbe este tragédiába torkollik

Káplán, evangélikus pap – a tanítóné „udvartartásának” funkcionális szereplője, a kisvárosi polgárság megtestesítői

Kopó – tanár, Njámnyám – igazgató, diákság : értelmetlenül kegyetlen tanárok, lump, nevelhetetlen diákok

Prózaépitikai újítások a regényben:Intertextualitás:

Flaubert: Bovaryné – a házasságában kiábrándult kisvárosi doktorné kétszer csalja meg férjét

azonosságok:

- stílusbravúr – előtérben a stílus, nem a cselekmény
- azonos az alaphelyzet: izgalmasabb életre vágyó szépasszony, kisvárosi férjjel
- szó szerinti megjelenés: az albíró Bovary úrnak nevezi Veres Pált
- tipikus kisvárosi szereplők (realista típusok): jegyző (Léon), patikus (Flaubert), vidéki birtokos (Rodolphe), albíró, káplán, levita, zsidó (Móricz)

eltérések:

- Flaubert stílusbravúra – leírások, impresszionizmus, pszichológiai mélység
- Móricz stílusbravúra:
- **naturalista** ábrázolás – nemi vágy, nemi izgalom sokféle formában, hasfájás, menstruáció, dühök, megszegyenítés, szégyen, kamaszkori testi-lelki érzetek (Utasi Anikó: a **vörös szín** jelentősége)
- **polifónia** a narráció több vetületében: 1. több **párhuzamos cselekményszál** (Laci, tanítóné)
- 2. **nézőpontok** sokasága: a szereplők testi-lelki dinamikáira izgalmasan sokféle rálátás nyílik – akár négy aspektusból is megismerhetünk valakit:
- **mindentudó elbeszélő:** klasszikus E/3 narratíva
- **belső monológok** – „mondta magában”, „gondolta”
- **szabad függő beszéd** – E/3-ban íródik, de a szereplő pszichés folyamatait vetíti ki
- **párbeszéd:** a szereplő hangosan kimondott szavai
- a két regény megoldása eltér: Emma öngyilkos lesz (illúzióvesztés a szerelemben, elszegényedés a hitelek miatt) – Emma meglakol tetteiért, míg Móricznál már-már komikus véget ér a történet („seggre esés”), csak a nemi kielégülés marad el

Horatius Odák I. 14 (Bede Anna fordítása)

Új hullám vet a mély vízre megint, hajóm?
Ó jaj, mit teszel ott? Térj kikötőbe, térj
gyorsan! Nem veszed észre? Már nincs
oldaladon lapát,

dülő téli vihar tépte meg árbocod,
és nyögnek rudaid, nincs köteled se több,
ellankadt a gerinced
harcát vívni a tülérs

tengerrel! Sehol egy vészon, amely kitart,
nincs isten, kihez esdj, míg a vihar dobál,
ámbar pontusi fenyes, nagyhírű ivadékként

büszkélkedsz. Mit a nagy név, mit a származás?
Nem bízik fáragott, tarka tatodban
a rettenet szívű hajós már. Szél prédája ne légy,
vigyázz!

Még nemrég unalom s aggodalom ki most
lettél vágyakozás s nem kicsi gond nekem:
fénylő Cycelasokon túl hömpölygő vizeken ne
járj!

A másik intertext beidézése a regény elején ironikusan vetíti előre a szerelmi vágyukon a kibontakozásban uralkodni alig-alig tudó szereplők sorsát. Lacit nem érdekli a latin szöveg és esetleg elolvasni, lefordítani sem tudja. Az általa átböngészett magyar átirat pedig a költemény félreértelmezésén alapul (Zumwalt:2004, L.t.:21.12.11. Elérhető: <https://bit.ly/3EM1upW>), hiszen valójában a hajószimbólum a szerelmi szenvedély árával küzdő nő képe itt, a megszokott „állam hajója” allegória helyett.

A kisváros regénye: realizmus

- mindenki tud mindent, mindennapos a **pletyka**
- a kisváros jellegzetes **helyszínei:** sáros, poros, gondozatlan utca, vendéglő, iskola, gimnázium, a szereplők lakása, lumpen diáktanya, közpark
- **tipikus vidéki szereplők:** tanítók, csapos szépasszony

Újdonság a realista ábrázolásban: az emberek egymástól való függése segít elfedezni a bűnöket, a megoldása több fő cselekményszálnak ezért ironikus – a társadalmi valóság kérlelhetlenségét feloldja a humánus, a humor